

Met maagdelijke blik

Met maagdelijke blik

Uitgegeven door

Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK) | Institut royal du Patrimoine artistique (IRPA) | Royal Institute for Cultural Heritage (KIK-IRPA)

Jubelpark 1 | Parc du Cinquenaire 1

B-1000 Brussel | Bruxelles

www.kikirpa.be

Alle rechten voorbehouden. Noch deze publicatie, noch gedeelten ervan mogen worden gereproduceerd of opgeslagen in welke vorm dan ook of openbaar gemaakt (elektronisch, mechanisch, via fotografie, fotokopie of op welke wijze ook) zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Verantwoordelijke uitgever: Hilde De Clercq

Eindredactie: Fanny Van Cleven, Jeroen Reyniers en Anton Ervynck

Tekstrevisie: Simon Laevers en Elisabeth Van Eyck

Cel beeldvorming van het KIK: Stéphane Bazzo, Christina Currie, Sophie De Potter, Catherine Fondaire, Hervé Pigeolet, Katrien Van Acker en Jean-Luc Elias

Optimalisatie van de illustraties: Bernard Petit, Anne-Françoise Gerards en Graphius –

We make your print work

Online inventaris: Frieda Sorber, Fanny Van Cleven en Shirin Van Eenhooge

De auteurs zijn verantwoordelijk voor hun bijdragen, zowel op inhoudelijk als op vormelijk vlak, en in het bijzonder voor de correctheid van de citaten en referenties.

We hebben al het mogelijke gedaan om de wettelijke voorschriften op het gebied van het copyright na te leven. Wie zich gemachtigd meent om rechten te doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met de directie van het KIK.

ISBN 978-2-930054-36-0

SCIENTIA ARTIS 17

Met maagdelijke blik

De reliekenschat van Herkenrode doorgelicht

Onder leiding van Fanny Van Cleven, Jeroen Reyniers en Anton Ervynck

Met bijdragen van

Mathieu Boudin

Anton Ervynck

Philippe George

Jeroen Reyniers

Frieda Sorber

Patricia Stirnemann

Marina Van Bos

Fanny Van Cleven

Marit Vandenbruaene

Ina Vanden Berghe

Shirin Van Eenhooge

Mark Van Strydonck

Geert Wisse

Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium

Brussel 2019

Inhoudstafel

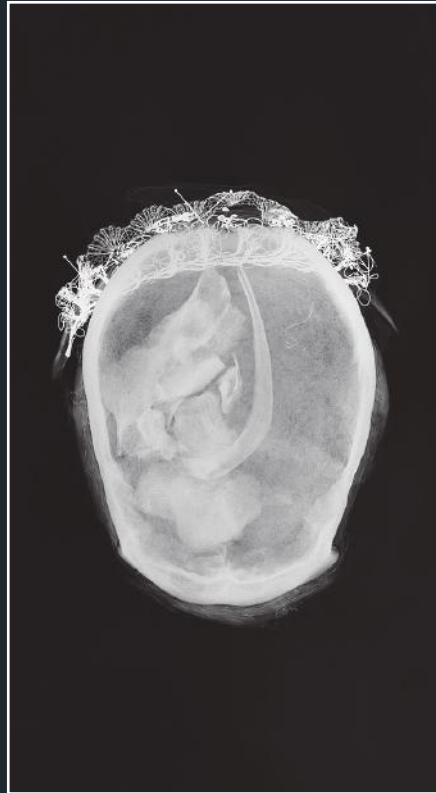
Eerbetoon aan Daniël De Jonghe	9
Voorwoord	
Christina CEULEMANS en Hilde DE CLERCQ	11
Ten geleide	13
Inleiding	15
Fanny VAN CLEVEN, Jeroen REYNIERS en Anton ERVYNCK	
Vergelijkende studie van de aanwezige materialen	15
Wetenschappelijke studie	16
Conservatiebehandeling van de relieken	17
1 Een abdij en haar relieken: de historische context	21
Philippe GEORGE, Jeroen REYNIERS, Frieda SORBER, m.m.v. Anton ERVYNCK	
Inleiding	21
Relieken	21
De abdij van Herkenrode	22
De relieken van Herkenrode	25
Ursula en de Elfduizend Maagden	30
Het Thebaans legioen	33
2 De samenstelling van de reliekenschat	37
Fanny VAN CLEVEN, Shirin VAN EENHOOGHE en Frieda SORBER	
Onderzoeksmethode	37
Opbouw van de schedelreliken	38
'Echte' schedelreliken	
Tonvormige schedelreliken	
Latere toevoegingen	
Overige reliekhouders	53
Beenreliken	
Miniatuurantependia	
Medaillons	
Miniatuurschedels en -bustes	
Andere reliekhouders	
3 De schedulae: etiketten met een verhaal	65
Philippe GEORGE	
Schedulae: tekst en uitleg bij de relieken	65
De heiligen uit de reliekenschat	68
Besluit	71

4	De menselijke resten en hun datering	75
	Marit VANDENBRUAENE, Mark VAN STRYDONCK, Mathieu BOUDIN en Anton ERVYNCK	
	Fysisch-antropologisch onderzoek	75
	Onderzoeksmethode	
	Inventaris	
	Tafonomie	
	Radiokoolstofdatering	81
	Vergelijkende dateringsstudie van schedelreliken	
	Methodologie	
	Resultaten	
	Onderzoek van stabiele isotopen	86
	Besluit	87
5	De weefsels	95
	Frieda SORBER	
	Zijden weefsels	95
	Tafweefsels	
	Samiet	
	Drap d'areste	
	Lampas	
	Damast	
	Fluweel	
	Gestreepte zijden weefsels	
	Zijden weefsels uit de 18de eeuw	
	Linnen weefsels	112
	Eenvoudige linnen weefsels	
	Gefigureerde linnen weefsels	
	Wollen weefsel	115
	Besluit	116
6	De decoratieve elementen	119
	Frieda SORBER	
	Borduurwerk	119
	Borduurwerk met membraangouddraad	
	Applicatieborduurwerk in de vorm van een gezicht	
	Borduurwerk met zijde, rivierparels en metalen kralen	
	Decoraties op de fluwelen wikkels	
	Kinband in blauwe wol met borduurwerk in zijde	
	Kinbanden in fluweel met ranken in gouddraad	
	Geappliqueerde letters uit de 17de eeuw	
	Goudborduurwerk uit de 17de-18de eeuw	
	Borduurwerk in gekleurde wol en zijde uit de 18de eeuw	
	Bedrukt textiel en beschilderde beenderen	126
	Linnen mutsen	
	Mutsen met goud- en zilverblad	
	Bedrukte fluwelen kinbanden	
	Beschilderde botfragmenten	

	Kloskant	128
	Kloskant in linnen	
	Kloskant in metaaldraad	
	Linten	132
	Galons in metaaldraad	
	Linten in linnen	
	Linten in zijde	
	Linten in gefigureerde zijde met franjes	
	Linten met knoopstructuren	
	Knoopstructuren	139
	Randafwerkingen	140
	Kronen en bloemen	144
	Parels en kralen	147
	Rivierparels	
	Kralen	
	Metalen versieringen	149
7	Perkament en papier	155
	Geert WISSE en Patricia STIRNEMANN	
	Manuscripten	156
	Sierpapier	158
	Sits- of katoenpapier	
	Marmering	
	Stijfselverfpapier	
	Bronsvernispapier	
8	Dateringsonderzoek van de weefsels	169
	Mark VAN STRYDONCK en Mathieu BOUDIN	
	Individuele dateringen	169
	Wit linnen	
	Roze zijde	
	Rode zijde	
	Samiet en gefigureerd linnen	
	Lampas	
	Naaidraden	
	Stratigrafisch onderzoek	172
	Discussie	173
9	Materiaaltechnisch onderzoek van de weefsels en de decoratieve elementen	179
	Ina VANDEN BERGHE en Marina VAN BOS	
	Methodologie	179
	Stalen	179
	Analyseresultaten	180
	Zwarte weefsels	
	Rode weefsels	
	Samietweefsel	
	‘Cypriotische gouddraad’	

Drap d'areste-weefsel
Bedrukte textielfragmenten
Metalen decoratieve elementen in 3D

10	De relieken van Herkenrode: een mentaliteitsgeschiedenis	197
	Philippe GEORGE, Anton ERVYNCK, Jeroen REYNIERS en Fanny VAN CLEVEN	
	Stukken van mensen, iconen van een diep geloof, kunst of folklore?	197
	Echt of vals?	197
	Pracht en praal	200
	Herkenrode, un trésor de reliques au féminin	204
	Wereldlijke betekenis	205
	Besluit	205
11	Conservatie behandeling van de reliekenschat	209
	Fanny VAN CLEVEN en Shirin VAN EENHOOGHE	
	Eerste campagne van inventarisatie en conservatie	209
	Ethiek	211
	Conservatiebehandeling	212
	Reiniging	
	Vlakleggen	
	Consolidatie van weefsels	
	Fixeren van losliggende elementen	
	Presentatie van de relieken	219
12	Online inventaris	225
	Fanny VAN CLEVEN en Shirin VAN EENHOOGHE	
	Beknopte inventaris	227
	Verklarende woordenlijst textieltermen	259
	Over de auteurs	267
	Bibliografie	271
	Fotocredits	277

De reliekenschat van de cisterciënzerinnenabdij van Herkenrode wordt sinds jaar en dag gelinkt aan de devotie van de Heilige Ursula en de 11.000 maagden. Abt Willem Van Rijckel, handelaar in relieken, bezorgde deze devotionele objecten aan Elisabeth van Spalbeek en de cisterciënzerinnen in de tweede helft van de 13de eeuw. Na opheffing van de abdij door de Franse overheid, eind 18de eeuw, werden de relieken overgebracht naar de kerk van de Heilige Maagd Maria van Kermt. Sinds 1992 is de collectie eigendom van de Sint-Quintinskathedraal van Hasselt.

Het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK) voerde, met de financiële steun van de Vlaamse Overheid, in 2007-2008 een kunsthistorisch onderzoek uit naar de herkomst van deze schat. Gelijkaardige collecties in binnen- en buitenland werden door kunsthistorica Frieda Sorber bestudeerd. Dit project werd bovendien gekoppeld aan wetenschappelijke onderzoeken, zoals onder andere radiokoolstofdateringen en analyses van organische en anorganische elementen. Zowel de weefsels als de decoratieve elementen, waaronder metalen kloskant en beschreven perkament, werden onderworpen aan verschillende studies. In 2009-2010 zorgde het restauratieatelier textiel van het KIK voor een afsluitende conservatiecampagne van alle 114 reliekhouders.

De resultaten van dit historisch onderzoek en bijhorende wetenschappelijke analyses worden in deze publicatie uitvoerig toegelicht. Dit boek wordt aangevuld met een online inventaris.

De collectie *Scientia Artis* wordt uitgegeven door het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK). De werken in deze reeks - monografieën, tentoonstellingscatalogi of colloquiumbundels - tonen de resultaten van onderzoeksprojecten of van wetenschappelijke evenementen die het KIK (mede) organiseerde. Deze federale wetenschapsinstelling onderzoekt, bewaart en promoot sinds 1948 het Belgisch kunstpatrimonium. www.kikirpa.be

Royal Institute for Cultural Heritage

.be

